

Els albanesos, separats per l'idioma

La dissolució
de l'antiga Iugoslàvia
i la caiguda
del comunisme
no han servit encara
per acostar
Kosovo i Albània.
Tots dos països
comparteixen
la mateixa llengua,
l'albanès, però el model
de llengua estàndard
adoptat a Albània
menysté la variant
parlada a Kosovo.

La desintegració de la federació iugoslava ha donat resultats ambivalents per a la nació albanesa. Ha traçat el camí per a la independència de Kosovo, però al mateix temps ha dispersat la majoria dels albanesos entre cinc països: Albània, Kosovo, Macedònia, Montenegro i Sèrbia. Abans de la dècada dels noranta del segle passat, aquest escampament era menys dràstic, i un moment de relativa distensió de les relacions entre Albània i Iugoslàvia va brindar l'oportunitat de realitzar l'acte essencial per a una "unió espiritual": la normalització de la llengua. El 1972, a Tirana, capital d'Albània, es va organitzar un congrés que va posar els fonaments de l'albanès estàndard. A partir d'aquell moment, totes les institucions culturals i d'ensenyament albanès, independentment del seu lloc de residència, gaudien d'unes normes comunes. El passat 11 de novembre es celebrava l'acte de commemoració del trentè aniversari d'aquesta data assenyalada. Dins dels llocs oficials, l'ambient era de celebració sense matisos i sense dissonàncies. A fora, hi havia un concert de reivindicacions i protestes. El portaveu de la contestació lingüística es diu Migjen Kelmendi.

Fill d'un dels firmants kosovesos del ja esmentat acord, Migjen comença la seua carrera pública a començament dels vuitanta, com a cap d'un grup musical, probablement l'única emulació de l'estil dels Talking Heads als Balcans, creador de mescles subtils del folklore amb el rock. Al cap de pocs anys, els integrants de la banda s'escampen per l'Occident, fugint de la repressió sèrbia. Migjen es passa al periodisme, a l'escriptura, a la televisió. Aquesta última l'envia, l'any

1995, a Albània, de manera virtualment clandestina, per gravar un documental. Migjen, home culte, fi coneixedor de la paraula escrita i de la cultura albanesa, està emocionat de complir finalment el somni de tot albanokosovès d'aquesta època: conèixer la "mare pàtria", que durant quasi tot un segle havia estat un país prohibit. Però la commoció és distinta de la que ell espera. Descobreix que els albanesos, des de l'home del carrer fins a l'intel·lectual, consideren els albanokosovesos, sense excepció, uns rústecs i lingüísticament inculcades. En els vint anys des de l'establiment de les normes, l'idioma ha anat evolucionant, modificant-se, i els albanesos ja no reconeixen més que el seu propi ús i acceptació de les paraules i construccions lingüístiques. Poc serveix a Migjen intentar demostrar el que siga, ni tan sols basant-se en el diccionari de la mateixa Acadèmia albanesa. Desencantat, escriu un peculiar relat de viatge, *Care-re pàtria* ("Absència de pàtria"), publicat a Albània i a Eslovènia (n'hi ha una traducció al castellà en preparació).

Aquesta amarga experiència l'inspira per a abandonar la seua reserva intel·lectual i observar el seu entorn. Constatada una dramàtica diglòssia regnant, en detriment de la parla kosovesa, el fracàs d'una normalització lingüística mal dissenyada, la confusió d'una joventut sense accés a una cultura en un idioma amb què es poguera identificar. Segueix un període de reflexió (durant el qual escriu un altre relat de viatge, sobre la comunitat albanesa de Nova York, on coneix Allan Ginsberg) que li convenç d'intentar recuperar el seu idioma natal. Després d'una curta experiència en el principal diari kosovès, avortada per pres-

GIANI JAPUKU / JORDI PLAY

L'intel·lectual Migjen Kelmendi és el promotor de la contestació al model de llengua estàndard promogut per Tirana, que, al seu parer, menysté el dialecte albanès parlat a Kosovo i amenaça la cohesió de l'idioma. A la dreta, Bashkim Shehu, escriptor albanès que viu a Barcelona.

sions polítiques, funda la seua revista, *Java*, oberta a totes les variants idiomàtiques de l'albanès (incloent-hi l'estandarditzada), i a tots els debats: sobre l'eventual existència d'una identitat kosovesa, sobre la validesa de l'acord lingüístic, sobre la fins avui intocable bandera nacional (de moment, Kosovo usa la mateixa que Albània), etc. Paral·lelament, joves educats a occident (fills d'intel·lectuals exiliats a partir de mitjan anys vuitanta), units a la joventut urbana de la capital –menys dòcil i més contestatària– s'organitzen en l'associació Rrota, que comença a publicar còmics en dialecte kosovès. Però, de què es tracta, realment?

L'albanès, d'origen indoeuropeu, es divideix en dos dialectes principals: el tosk (parlat a l'Albània meridional i central, i al sud de Grècia) i el geg (nord d'Albània, Kosovo, Macedònia, Montenegro i sud de Sèrbia). El primer document escrit, una traducció del Missal pel capellà catòlic Gjon Buzuku, data de 1555. No obstant això, fins al 1908 els albanesos no aconseguixen posar-se d'acord respecte a un alfabet únic.

Quant a la parla, el geg apareix com l'idioma de la cort del primer rei albanès, Zog I (d'origen septentrional), a partir de 1920 i fins a la Segona Guerra Mundial. El famós congrés de la reunificació lingüística va tenir lloc sota la fèrula de l'implacable dictador comunista Enver Hoxha (meridional, com quasi tot el seu buró polític), i l'idioma de consens va ser una mescla poc equitativa dels dos dialectes. En paraules del lingüista albanès Ardian Klosi, l'idioma estàndard

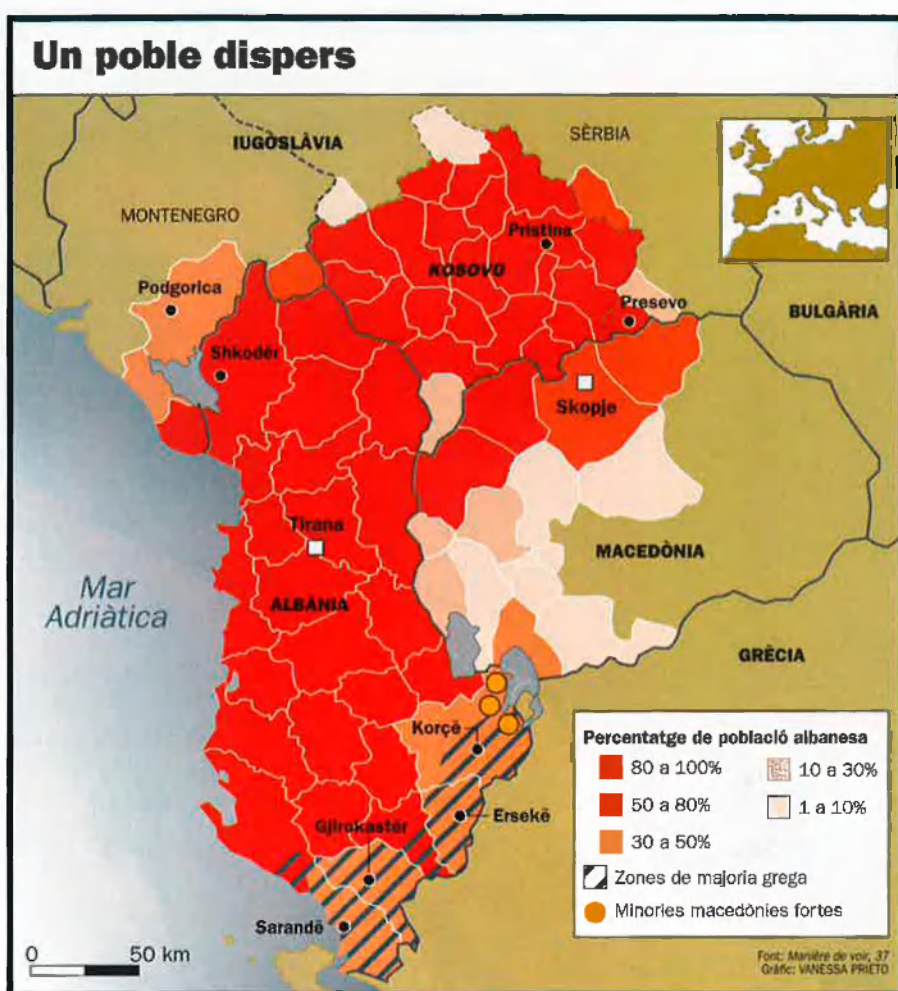
no és més que "el dialecte tosk amb dos tocs del geg". És difícil saber si els delegats kosovesos eren realment conscients de l'envergadura del sacrifici. En tot cas, sembla haver prevalgut l'obsessió per desmarcar-se a tota costa de l'assimiladora identificació iugoslava. Un idioma únic donava fe de llaços indestructibles amb els germans d'Albània, a pesar de les realitats geoestratègiques.

Avui dia, trenta anys més tard, els resultats són ambigus. A Albània, la normalització ha donat un impuls a la creació literària, ha facilitat un mínim de projecció de la llengua cap a l'estranger, ha brindat un pont comunicatiu entre les dues principals comunitats idiomàtiques. A Kosovo, la situació és distinta. L'idioma estàndard és practicat –millor o pitjor– en els actes oficials i en els mitjans. Però, fora d'aquestes situacions, ningú no parla més que en geg, perquè l'assimilació de les normes ha estat un autèntic fracàs i utilitzar-les continua representant un esforç poc natural. Cal precisar que, a banda de les inevitables diferències dialectals, hi ha un abisme en la fonètica entre les dues parles. El

L'estàndard de l'albanès acaba de fer trenta anys sense haver aconseguit que tots els parlants s'hi identifiquen

geg, i en particular la seua forma kosovesa, disposa d'una extensa varietat de vocals, de nasals, i fins i tot de consonants, que no han estat recollides en absolut per la normalització. Per consegüent, l'escriptura mateixa, de la qual han estat suprimits tots els accents gràfics (innecessaris per a transcriure el dialecte tosk), és poc pràctica per a reflectir degudament el fons lingüístic kosovès. Els intel·lectuals kosovesos sostenen que l'aposta mereix l'esforç, perquè fa viable un mercat editorial comú, i un intercanvi cultural fluid entre les distintes comunitats albanòfones. Mentrestant, aquesta distància imposada dificulta una relació afectiva de la joventut kosovesa amb la paraula escrita. Per fer una comparació, podem imaginar els joves catalans amb Ausiàs March o Lluïl com a única opció de lectura. Independentment de la bellesa de l'idioma proposat, seria absurd esperar que un adolescent se senta atret per la rigidesa acadèmica, sense poder gaudir abans d'obres presentades en una parla que apel·le al seu afecte.

Per a Rexhep Ismajli, president de l'Acadèmia de Ciència i Arts de Kosovo, "la culpa no és de la llengua, sinó de la cultura", instant Mahoma a anar cap a la muntanya. Migjen tracta aquesta opció d'irresponsabilitat criminal. "Cap jove kosovès és capaç d'escriure els dies de la setmana sense cometre almenys un error!", s'exclama ell. "No ens queden més que dues opcions: canviar l'idioma o canviar el poble", clava irònicament, per a continuar exposant els seus objectius: la fi del tabú respecte al geg en els mèdia i en l'edició; una investigació seriosa i imparcial sobre la veritable implantació de l'idioma estàndard; i, consegüentment, una revisió que ho fera representatiu per a tots els integrants de la vasta comunitat albanòfona. Migjen subratlla que tot això és feina d'experts, que ell opina només en qualitat d'"intel·lectual inquiet que es nega a tancar els ulls davant la realitat". Defineix la situació actual com "viure a l'esquena d'altri". "La informació, la podem llegir en albanès estàndard o en anglès, què més dóna, però no podem creure en una llengua a la qual no podem aportar gairebé res —es queixa— perquè juga amb regles que altres defineixen."

Els que particularment l'indignen són aquells que al·leguen que mai no hi ha acceptació immediata, per tant cal esperar dues o tres generacions abans que "açò s'estabilitze". "Com es poden sacrificar 'dues o tres generacions' tan fredament? Aquesta gent o és indiferent o ha perdut el sentit de la realitat. No es-

"Cap jove kosovès escriu correctament els dies de la setmana!", es lamenta Migjen Kelmendi

tem en el segle XIX, la dinàmica de la vida actual fa que la pèrdua d'una dècada pot tenir conseqüències tràgiques per al nostre desenvolupament cultural i intel·lectual. El setanta per cent de la nostra població té menys de trenta anys. Kosovo es troba en un encreuament històric, i no és el moment de desatendre la nostra joventut", rebla Migjen.

Per a l'escriptor albanès establert a Barcelona Bashkim Shehu, ara tampoc no "és el moment". Ell advoca per preservar i conrear acadèmicament el dialecte septentrional com a patrimoni nacional, sense que això signifiqui haver de revisar els avenços ja aconseguits: "Cada vegada que vaig a Tirana, m'horripila el mal ús de la llengua en els mèdia, i particularment en la premsa. Em sembla insensat arruïnar el que ja tenim. Tot el contrari, necessitem potenciar el bon ús de l'estàndard existent."

Gani Jakupi